

MASARYKOVA UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra sociologie

Závěrečný esej

Pro kurz: SOC 403 - Teoretická sociologie 20. století
podzim 2005

Vypracovala: Šárka Pólová, 52811

Přednášející: doc. PhDr. et Ing. Radim Marada, Ph.D.

Brno, únor 2006

Národní státy v globálním systému – upevnění nebo eroze suverenity?

Jak dokládá množství sociálně-vědné literatury na toto téma, hovoříme-li o formování a podobách národního státu, je nezbytné vnímat jej také jako jednotku mezinárodního systému. Děje se tak pod vlivem debaty o globalizaci světového řádu, nárůstu transnacionálních vazeb a otázkách o úloze a vlivu národních států na tento proces, jenž logicky ústí do diskuze o další životaschopnosti národního státu jako aktéra mezinárodních vztahů. Za základ této analýzy velmi dobře, dle mého, poslouží dvacet let starý Giddensův argument ve výchozím textu pro tuto esej, který je v jednoznačném rozporu s v současné době probíhající debatě o krizi legitimacy a oslabování pozice národních států.

Giddens tvrdí, že centralizace světové politiky a ekonomických vztahů nejvýznamnější měrou přispěly k univerzalizaci národního státu na globální úrovni a konsolidaci jeho suverenity. Ekonomická a technologická interdependence tedy nevede k rozměňování suverenity, jak se všeobecně soudí (Giddens 1987: 284) a apriorní odmítnutí této hypotézy v kontextu četby například o deset let mladšího Castellsova příspěvku, by bylo příliš rezolutní.

Pro Giddense v tomto aspektu nejvýznamnějším atributem národního státu jeho suverenity. Suverenní stát je politickou organizací „*that has the capacity, within a delimited territory or territories, to make laws and effectively sanction their up-keep, exert a monopoly over the disposal of the means of violence, control basic policies relating to the internal political or administrative form of government, and dispose of the fruits of a national economy that are the basis of its revenue.*“ (Giddens 1987: 282.) Důležitým principem suverenity je její dvojí, tedy vnitřní a vnější působnost. Její efektivní provádění je totiž podmíněno uznáním ze strany ostatních států. Na příkladu situace po druhé světové válce, pro níž je příznačný nárůst aliančních svazků (OSN, MMF, ES etc.), lze velmi dobře ilustrovat, jak rozšíření konceptu občanství v hranicích národních států přispělo k jeho masovému rozšíření v systému národních států, k jedinečné univerzalizaci tohoto konceptu a stabilizaci mezinárodního prostředí. Wilsonových 14 bodů se tak stalo podkladem legitimizace suverenity národního státu, pro jejichž budování je stěžejní nacionalismus a homogenní kulturní identita.

Globalizace světové ekonomiky podle Giddense posiluje průmyslové možnosti státu, jež se následně projevují v posílení jeho vojenské síly. Castells naopak vidí v procesu supranacionalizace a zapojování státu do sítí ekonomických vazeb nevratné sdílení a tím systematické oslabování moci státu, jež se tak stává jen uzlem mocenských bodů. Na příkladech ekonomické a politické transformace Mexika a USA v posledním desetiletí demonstruje, jak fatální je toto oslabování mocenské pozice především s ohledem na decentralizaci. Castells se však ve snaze obsáhnout celou komplexnost daného problému dopouští v mnoha příkladech nejednotné a tím vágní argumentace. Zatímco na jedné straně tvrdí, že mezinárodní organizace spotřebovávají svou politickou energii v procesu, a ta se tak neodráží v produktu (své činnosti), čímž je označí za zcela neefektivní (OSN je de facto velmi dobře ilustrujícím případem), na straně druhé varuje před přílišnou technokratičností a odpojováním se od dosahu vlivu států v případě dalších organizací, jež tímto získávají na globální politickou komunitu významnější vliv než samotné státy (MMF).

Neschopnost kontrolovat ekonomickou zkušenost se stává pro legitimitu států podle Castellse osudnou. Castellsův národní stát je tvořen státem, nikoliv národem, nacionalismu nemá již v současném pojetí žádnou významnou moc. Giddens naproti tomu nabízí více typologií států, v jejichž etablování se uplatňovala jiná pravidla institucionalizace a vyznačujíc se různými

úrovněmi kulturní homogenity, stejně jako způsoby konstrukce nacionalismu, což u Castellse, jehož dominantní dynamikou světového systému je globální ekonomika, je zcela nepodstatné. I Giddens si uvědomuje, že jeho koncept suverenity je v prostředí globalizace světové ekonomiky a s ní přicházející interdependencí (nejen) národních států, obhajitelný pouze za předpokladu dělitelnosti suverenity a výrazné diferenciaci sfér v rámci moderního státu (srov. Luhman, Weber, Parsons etc.). Giddens zde, podobně jako Weber (Weber 1978: 913 – 915), trvá na výrazné diferenciaci sféry politické a ekonomické a kriticky se také staví vůči ekonomické zaujatosti v jeho době dominující „world system theory“. Ačkoliv diferenciaci sféry politické a ekonomické tímto neznamená jejich vzájemnou nezávislost, lze za těchto podmínek úspěšně trvat na Giddensově hypotéze a zároveň přiznat oslabování vlivu národního státu v mezinárodních ekonomických vztazích. Giddens, stejně jako Weber, trvá na dominanci politické sféry, protože ekonomicky podmíněná moc není identická s mocí jako takovou (Weber 1978).

U Giddense je klíčové, že národní stát především stále nemá konkurenci v další oblasti své suverenity, kterou je legitimní výkon násilí nad svými občany v rámci svých hranic, neboť v přímém rozporu s Castellsem trvá na tom, že stát si stále uchovává monopol v otázce kontroly prostředků násilí (fyzického i symbolického). Podle Castellse pak dochází k inverzi diferenciaci, kterou popisuje Weber jako předpoklad tvorby moderního státu, kdy došlo vyvlastněním prostředků kontroly ze soukromých a lokálních agentur pod jedno mocenské centrum. Technologický pokrok tak vytvářením společnosti dohledu (Castells: 301) nevratně rozpouští procesy dohledu a vykonávání symbolického a fyzického násilí do celé společnosti. Jako důkaz Castellsovi slouží jak globální rozšíření terorismu, tak např. internetová podpora mexického povstání Chiapas.

Znakem krizi legitimacy takového státu postiženého rozmělněním na lokální i supranacionální úrovni je neschopnost reagovat na sociální potřeby svých občanů a tím jim zajistit základní práva (viz. Marshallův koncept práv, který přejímá i Giddens). ...*“national governments in the Information Age are too small to handle global forces, yet too big to manage people’s lives“* (Castells : 273).

Národní stát již ztrácí význam, je nutno myslet o státu v jiných intencích. Má však jiná politická komunita takovou podobu, aby definoval racionalizovaný právní řád, umožňující čerpat legitimitu násilí, o které hovoří Weber jako nezbytném projevu tvorby politické komunity, který kulminuje v konceptu státu a je racionalizován legitimním právním řádem?

Procesy integrace mezinárodního společenství mají za sebou v posledním půlstoletí plodné období. Hojně diskutovaným a pro tuto analýzu v našich podmínkách se nabízejícím příkladem je jistě Evropská unie. Jakékoliv pokusy o definování tohoto uskupení národních států jako nového státu, popřípadě jeho obyvatelstva jako evropského lidu, jsou většinou uvozeny nebo ukončeny lakonickým konstatováním, že se jedná o entitu *sui generis*. V kontextu výše řečeného se nedomnívám, že by tento model politické komunity mohl sloužit jako důkaz tvrzení o rapidním oslabování vlivu národních států, a proto nepokládám Giddensovu tezi za přežitou. Typické pro státy EU je jejich rozkolísanost mezi nutností redefinice inkluzivních mechanismů, jež mají umožnit integraci evropského obyvatelstva v rámci podporované svobody pohybů a na druhé straně mezi hojně užívanými mechanismy exkluze, jež v rámci EU mohou členské státy (bez ohledu na supranacionalitu organizace) legitimně aplikovat jako ochranu národních zájmů svých a národní identity (např. přechodná období volného pohybu pracovních sil jdoucí proti ekonomické logice globálního kapitalismu, zákonná opatření vyžadující znalost národního jazyka pro získání zaměstnání, trend neotribalismu zmiňovaný Castellsem, jež je podporován skrze provádění kulturní politiky EU

etc). Pro politickou reprezentaci národních států je stále také mnohem důležitější výsledek domácího politického boje. Nakonec i Castells uznává, že vznik EU je motivován snahou států o navrácení politické suverenity!!

Zajímavé otázky vyžadující mnohem hlubší analýzu, pro niž již nezbývá prostor, pak také nabízí snahy o konstrukci evropského národa, popř. instituce evropského občanství, která předkládá problém mnohosti možných identit a nastoluje rovněž Parsonsův problém loajality, kdy je člověk v moderní společnosti nucen vypořádat se s nutností loajality k různým úrovním identity.

Použitá literatura:

Giddens, Anthony. 1987. *The Nation-State and Violence*. Berkeley, CA: University of California Press.

Castells, Manuel. 1997. *The Power of Identity*. Oxford, UK: Blackwell.

Parsons, Talcott. 1971. *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, inc.

Weber, Max. 1978. *Economy and Society*, Vol. II. Berkeley, CA: University of California Press.